

Ключевые слова: включения, многокомпонентное сложноподчиненное предложение с последовательной подчиненностью, синтаксис, полипредикативные единицы, последовательная подчиненность.

Kovgan T. Problem theory questions of the compound structures with multiple subordinate clauses.

The article deals with the main problem issues of the theory of multicomponent complex sentence with successive subtraction, analyzes works of linguists on the criteria for the classification of these syntactic units.

Key words: multicomponent complex sequence with sequential subtraction, inclusion, polipredicative units, sequential subordination, syntax.

Ю. В. Леміш

МОДЕЛІ МЕТАФОРИЗАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКИХ ЗАГАДКАХ

У статті розглянуто моделі метафоризації англійських загадок як прояв лінгвокультурних особливостей таких текстів малої форми. Аналіз актуальних наукових досліджень доводить недостатність вивчення цих особливостей в контексті діалогу культур. Дискурсивний підхід до вивчення англомовної загадки є найбільш цікавим із наукової точки зору, і автор наводить яскраві приклади для підтвердження важливості вивчення цього жанру за допомогою різних наукових підходів.

Ключові слова: тексти малої форми, загадки, лінгвокультурні особливості, дискурс, діалог культур.

Постановка проблеми. Ядро будь-якої культури складають ідеї та особливо цінності, що передаються традиціями. Традиції кожної культури мають цілісний характер та представляють собою складну систему взаємопов'язаних елементів – ідеалів, норм, переконань, що є регуляторами людської поведінки.

Тема діалогу та взаєморозуміння культур є все більш актуальною в наші дні. В ній все більше значення відіграють питання специфіки, самобутності та розбіжностей між культурами різних народів, що робить питання ґрунтовного дослідження проблеми спілкування та взаєморозуміння різних народів та культур актуальним.

Загадка як жанр є однією з найдавніших форм культури. Вона виступає у ролі своєрідного вчителя, представляючи світ із точки зору соціуму, відображаючи колективну систему цінностей. Цей жанр у першу чергу виконує дидактичну функцію, транслюючи певний погляд на предметний світ за допомогою фольклорного коду [9]. Вивчення і дослідження загадки залишається актуальним з огляду на зв'язок її

когнітивно-семіотичної природи з домінуючою в сучасному мовознавстві когнітивно-дискурсивною парадигмою.

Оскільки для вивчення будь-якого явища важливим є дослідження його природи, **метою** нашої розвідки є аналіз сучасних і традиційних підходів до тлумачення природи загадки і розгляд її лінгвокультурних аспектів.

Аналіз актуальних досліджень. Загадка, як “жанр фольклору, дотепне запитання, часто у віршованій формі” [1, с. 7], “афористичний твір, що складається зі стислого поетичного, часто ритмізованого вислову, в якому певний предмет чи явище зображується через його метафоричний еквівалент” [9, с. 65], короткий, стислий поетичний твір, в основі якого є метафоричне запитання [8, с. 127], часто привертає увагу лінгвістів. Цей жанр фольклору був об’єктом досліджень таких науковців, як М. О. Абдрашитової, Н. В. Захарової, А. Jolles, Е. Кьонгес-Маранди, Ю. І. Левіна, А. І. Мамедової, А. Taylor, R. Georges, Л. В. Салтовської, О. С. Селіванової.

Розглядаючи природу загадки, дослідники застосовують структурно-семантичний, когнітивно-семіотичний і дискурсивний підходи. Прихильники структурно-семантичного підходу до вивчення загадки [4; 6] фокусують увагу на її складниках. Загадка розглядається як “структурна одиниця, що завжди складається з двох компонентів – образної частини і відгадки” [6, с. 284].

Високий рівень змістової і композиційно-структурної цілісності загадок досягається за наявності двох конструктивних членів – образної частини і відгадки. Обидві частини є стійкими, кодованими й наділеними майже ідентичними семантичними та структурними характеристиками, які визначають її *семіотичну природу*. Нерозривна єдність образної частини загадки та відгадки базується на відношеннях когнітивно-семантичного ізоморфізму, перша частина містить у собі всі когнітивно-релевантні риси другої, а друга – першої, що відбивається на їх синтаксичній організації [3, с. 8, 14].

Із семіотичної точки зору загадка – особлива мова, користуючись якою певна група може говорити про різні соціальні дії. Таким чином, як об’єкт семіотики загадка – це свідомо зашифрованість (сам текст загадки) у його відношенні до денотата – розгадки [2, с. 29].

Виклад основного матеріалу. Жанр загадки характеризується своєрідністю когнітивних установок і їх вербальної репрезентації.

В ролі основних когнітивних моделей виступає стереотипний образ, під яким мається на увазі особливе ментальне утворення, яке відображає колективне уявлення про який-небудь об'єкт дійсності. Стереотипний образ, який постає в жанрі загадки, містить важливі для соціуму знання про світ фізичних речей. Однак бачення фрагмента дійсності не є статичним. Як правило, модифікація уявлення стереотипних образів детермінується певними факторами, включаючи соціальне середовище [1, с. 8].

Загадки – це одиниці з навмисною імпліцитністю, оскільки вони передбачають наявність імпліцитних значень, що входять до задуму мовної комунікації і впливають на її успішність. Це пояснюється тим, що загадки здатні викликати у свідомості людини перехресні образні асоціації, що виникають у результаті тісної взаємодії окремого, знаково вираженого, фрагмента навколишньої дійсності і всього обсягу знань про світ. Тож у кожній загадці спостерігається своєрідне накладання двох картин світу.

У складі загальної картини світу науковці розрізняють концептуальну і мовну картини світу: сума знань і уявлень про світ, упорядкована у мозку людини, упорядковується, перш за все, у певну систему, субстрат якої складається з концептів, образів, уявлень, схем дій. Всі вони матеріально виражені в мові. Мовна картина світу, організована за законами мови, і концептуальна модель світу, що базується на законах фізичного світу, співвідносяться, але не заміняють одна одну. Структура загадки (відгадка і образна частина) безпосередньо відображає співвіднесеність двох картин світу – концептуальної і мовної [7, с. 14].

Загадки – це семіотичні знаки специфічної синтактики, семантики та прагматики. Вони – яскравий приклад нетипових текстів. Вони реалізують питальність вербальними та невербальними засобами за допомогою слів та просодики. Нетиповість є прозорою у подачі блоків теми та реми, їх реверсії. Тема імплікується, залежить від пошуків з боку адресатів, їх креативного менталітету. Усе аномальне сприймається на фоні певного стандарту, норми. Нормою художнього тексту є наявність фабули, образної системи та специфічної композиції. Ідейно-образна система художнього тексту реалізується у його змісті, якому підпорядковані поверхнева структура та композиція [9, с. 12].

Текст як елемент культури виступає важливим інгредієнтом конвенційних канонів і традицій. Як об'єкт літератури текст корелює із

грою за змістом, з ритуалом – за формою. У текстах репрезентуються реальні та ірреальні події, зберігаються традиції минулого, у домислах і фантазіях створюються нові картини світу. Загадки належать до вторинної дериваційної когнітивної зони. Їх поява зумовлюється облігаторним досвідом порівнювати, аналізувати та абстрагувати. Загадки в основному базуються на метафорі, мають форми запитання (графічного або еліптованого), шаради, головоломки [9, с. 13]. Наприклад: *“All about, but cannot be seen, can be captured, cannot be held, no throat, but can be heard. What is it? (The wind);” “At night they come without being fetched, and by day they are lost without being stolen. What are they?” (Stars).*

Загадка живе у двох контекстах – адресата й адресанта, в чому полягає її діалогічна природа [2, с. 29]. Осмислення загадки з огляду на формально-структурну організацію уможливорює її визначення як текстового утворення, продукта когнітивно-комунікативної творчості, що передає предметно-логічну, естетичну, образну, емоційну та оцінну інформації про навколишню дійсність.

Створити загадку означає стисло описати за допомогою певних яскравих метафоричних образів кілька найбільш характерних для предмета чи явища ознак (матеріал, форму, звук, колір, кількість тощо). Відгадати її можна лише шляхом логічної заміни метафоричних образів на реальні, адже між предметами та створеними метафоричними образами існує помітна подібність, яку й покладено в основу образу.

Процес метафоричного перенесення – це співвіднесення різних предметів за їхніми якостями та властивостями. У зв'язку з цим можна визначити декілька типів чи засобів побудови загадок. Предмети зіставляються на основі:

- загальної зовнішньої подібності: *“My teeth are sharp, but I don't bite, / And you make use of me all right. / My humble duty's plain and fair – To help you comb your lovely hair (a comb)”*
- подібності за кольором: *“Queen's face is black as night. / On it, with chalk, all pupils write. / All right, but it is a disgrace / When they forget to wipe my face (a blackboard);”*
- подібності за особливостями руху: *“What runs all around the yard without moving? (a fence);”*
- спільності / відмінності їхньої поведінки: *“What's the difference between a horse and the weather? (one is reined up and the other rains down!);”*
- внутрішньої організації: *“This coloured stick is a holder of wood / For drawing and writing is perfectly good (a pencil);”*

- функції, ролі в побутовому житті людини: *"In a ball of glass there lives this light. / It sleeps in the day time, and works all night (an electric bulb)."*

Ми вважаємо за можливе виділити такі моделі переносу значень:

- істота – істота: *"When is a man two men? (when he is beside himself);"*
- неістота – неістота: *"How can you tell the difference between two trees? (listen to their barks);"*
- істота – неістота: *"Why is a big dog like a tree? (they both have lot of bark);"*
- неістота – істота: *"How do you tell the difference between an orange and a walrus? (Put your arms around it and squeeze it. If you don't get orange juice, it's a walrus)."*

За способом творення, співвіднесення реальних і метафоричних образів, загадки можна розділити на чотири групи:

1) Реалія, яка згадується, зіставляється з одним метафоричним предметом: *"What is it that you cannot hold even ten minutes, even though it is lighter than a feather? (your breath)."*

2) Предмет, який згадується, виражається через декілька метафоричних предметів: *"Little old woman with twelve children, Some short, some long, Some cold, some hot What is she? (a year)."*

3) Декілька предметів виражаються через один умовний метафоричний образ: *"Keys without locks Yet I unlock the soul. What am I? (a piano or harpsichord)"*

4) Декілька предметів можуть виражатися через декілька метафоричних предметів: *"There are four brothers in the world That were all born together. The first brother runs and never wearies, The second brother eats and is never full. The third brother drinks and is never thirsty, And the fourth brother sings a song that is never good. Who are we? (water, fire, Earth, wind)."*

Невеликі за розміром, загадки та курйозні (каверзні) питання тяжіють до стилістичних маркерів емоційності, експресивності. За формою загадки – це речення, за значенням – вони актуалізують сему питальності, за прагматикою – це креативний пошук імплікованої в ініціальному блоці інформації. Поверхнева та глибинна структури загадок, інтегруючись, експлікують певний концепт. Перерозподіл тривіальне / нове об'єктивує статус загадок як реверсивів. Фокус загадки детермінується інтенціями адресанта, його зацікавленістю референтом пошуку. Адресат не є автором питання, але він комплементує діалог, включається в словесну гру, веде її за правилами, знімає ситуативну енігматичність, використовуючи при

цьому підказку. Ці нетипові тексти не знімають бісемію, вона є прозорою у "хитрощах" малих діалогів.

Наприклад: Q: *"Why did the man throw a bucket of water out the window?"*
A: *He wanted to see the waterfall;* Q: *Why did the man throw the butter out the window?* A: *He wanted to see the butterfly;* Q: *Why did the man put the clock in the safe?* A: *He wanted to save time."*

Питальність у цих текстах генерується цілою низкою чинників: інакомовленнєвою дескрипцією, умовчанням, омонімією, полісемією, зміщенням фокусу, порушенням логічної послідовності. Тексти малої форми гнучкі, здатні до модифікації, репродукції, семантичних зсувів та деривації.

Висновки. Загадка як жанр є однією з найдавніших форм культури. Вона виступає у ролі своєрідного вчителя, представляючи світ із точки зору соціуму, відображаючи колективну систему цінностей. Створити загадку означає стисло описати за допомогою певних яскравих метафоричних образів кілька найбільш характерних для предмета чи явища ознак.

Можна визначити декілька моделей метафоризації загадок. Предмети зіставляються на основі їхньої: загальної зовнішньої подібності, подібності за кольором, подібності за особливостями руху, спільності / відмінності їхньої поведінки, внутрішньої організації, функції, ролі в побутовому житті людини. Виділяють такі моделі переносу значень: істота – істота, неістота – неістота, істота – неістота, неістота – істота.

Отже загадка – особлива мова, користуючись якою певна група може говорити про різні соціальні дії, описувати чи тлумачити певні явища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдраштова М. О. Загадка как жанр современного фольклорного дискурса / М. О. Абдраштова // Молодой ученый. – 2012. – Т. 2, № 1. – С. 6-9.
2. Берегова О. А. Композиційно-структурні особливості декодування референта (на матеріалі іспанської мови) / О. А. Берегова // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – Вип. 25. – 2010. – С. 28-34.
3. Захарова Н. В. Лінгвокультурні особливості українських і німецьких народних загадок : структура, семантика, прагматика : автореф. дис. ... канд. філол. наук спец. 10.02.17 / Захарова Ніна Володимирівна. – К., 2009. – 20 с.
4. Кёнгэс-Маранда Э. Логика загадок / Э. Кёнгэс-Маранда // Паремнологический сборник. – М. : Наука, 1978. – С. 249-283.
5. Ларионова О. Н. Когнитивная составляющая русских загадок / О. Н. Ларионова // Вестник Тюменского государственного университета. – 2010. – № 1. – С. 264-269.
6. Левин Ю. И. Семантическая структура загадки / Ю. И. Левин // Паремнологический сборник. – М. : Наука, 1978. – С. 283-314.

7. Селіванова О. О. Комунікативні стратегії і тактики в українських загадках / О. О. Селіванова // Вісник Черкаського ун-ту. – Вип. 60. Серія “Філологічні науки”. – Черкаси, 2004. – С. 10-23.

8. Українська народна поетична творчість / за ред. М. Рильського. – К. : Рад. школа, 1965. – 231 с.

9. Brain Teasers With Answers for Kids and Adults [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://icebreakerideas.com/brain-teasers/>

10. Awesome Brainteasers With Answers To Rack Your Brains [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://obviousfun.com/awesome-brainteasers-with-answers-to-rack-your-brains-20/>.

11. Riddles [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://riddlesbrainteasers.com/category/riddles>.

Леміш Ю. В. Модели метафоризации в английских загадках.

В статье рассмотрены модели метафоризации английских загадок как проявление лингвокультурных особенностей таких текстов малой формы. Анализ актуальных научных исследований доказывает недостаточность изучения этих особенностей в контексте диалога культур. Дискурсивный подход к изучению англоязычной загадки является наиболее интересным с научной точки зрения, и автор приводит яркие примеры для подтверждения важности изучения этого жанра с помощью различных научных подходов.

Ключевые слова: тексты малой формы, загадки, лингвокультурные особенности, дискурс, диалог культур.

Lemish Y. The models of metaphorization of English riddles.

The article deals with models of the metaphorization of English riddles as a manifestation of the linguistic and cultural features of such texts of the small form. The analysis of actual scientific research proves the lack of study of this features in the context of the dialogue of cultures. The discursive departure to studying the English-language puzzle is most interesting from a scientific point of view, and the author gives vivid examples to confirm the importance of studying this genre through various scientific approaches.

Key words: small texts, riddles, linguistic-cultural features, discourse, dialogue of cultures.

І. О. Липова

**ВИКОРИСТАННЯ МОВНИХ ЗАСОБІВ КОМІЧНОГО
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

У статті здійснено методичний огляд реалізації комічних елементів на уроках української мови. Розглянуто основні напрями роботи з гумористичним матеріалом, прийоми роботи з гумористикою й засобами творення комічного під час вивчення української мови, здійснено їх класифікацію. Окреслено передумови творчого розвитку учнів у сфері гумору.

Ключові слова: мовні засоби комічного, гумористичний текст, напрями й етапи роботи над комічним матеріалом.